

CYBERNETYKA, GEOPOLITYKA – DZIEDZINY „ZAKAZANE”, ALE BEZWZGLĘDNIIE WSKAZANE DLA ELIT¹

Wprowadzenie – zagrożenia ze strony wojny informacyjnej

W demokratycznym społeczeństwie rola elit jest niezmiernie ważna. Elity, bez względu na to, jaką dziedzinę reprezentują, powinny być we wzajemnej relacji ze społeczeństwem, z jego poszczególnymi grupami, jak również z pojedynczymi osobami – członkami tego społeczeństwa, gdyż tylko wtedy ich oddziaływania na społeczeństwo mogą przynieść korzystne dla niego efekty².

Oddziaływania elit na ludzi „powinny przyczyniać się do polepszenia sytuacji materialnej i psychicznej tych osób – elita powinna służyć społeczeństwu, przyczyniać się by żyło godnie i bezpiecznie”³. Wszelkie zachowania elit powinny być prospołeczne, tzn. zgodne z szeroko rozumianym dobrem innych ludzi. Podzielam opinię Beaty Łukasik, że „elitę XXI wieku stanowią nie ci, którzy uznają się za lepszych, ale ci którzy gotowi są służyć innym, świadomie kształtować środowisko swojego życia, szanować wszelką odmienność”⁴. Dodam, że niedopuszczalne jest, by politycy będący u władzy usiłowali niekompetentne osoby „nominować” do elity, tylko dlatego, że popierają politykę rządzących. Za skandaliczne należy uznać działania polityków w stosunku do kompetentnych, niezależnie myślących elit, wyniszczające je, posługując się nieetycznymi, niezgodnymi z prawem metodami. Takie sytuacje nie powinny mieć miejsca, a jeśli się zdarzają, to – jak pisze Janusz Sztumski „może to być następstwem

¹ Artykuł ten znajduje się w druku w monografii pokonferencyjnej wydawanej przez Wyższą Szkołę Bezpieczeństwa w Poznaniu, która była organizatorem IV Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Edukacja Elit XXI Wieku”, nt.: *Elity społeczne i ich rola we współczesnym zcyfrowanym świecie*, która odbyła się w Zakopanem w dniach 7-9 listopada 2018 roku. Moje wystąpienie było zatytułowane: *Cybernetyka, geopolityka – nauki „zakazane”, ale bezwzględnie wskazane dla elit*. Wystąpienie oparłam na zamieszczonym artykule.

² Elitom, ich rodzajom, powinnościom, cechom, zachowaniom, umiejętnościom i kompetencjom a także wartościom, którymi powinny się kierować, poświęciłam artykuł zatytułowany: „Uwarunkowania prospołecznych zachowań elit – ujęcie interdyscyplinarne”. Artykuł ten był podstawą mojego wystąpienia na III Międzynarodowej Konferencji Naukowej: „Edukacja Elit XXI Wieku”, nt.: *Wymienialność elit w systemie demokratycznego państwa prawa*, która odbyła się w Zakopanem w dniach 15-17 listopada 2017 roku. Artykuł ten w wersji oddanej do druku zamieściłam na stronie internetowej: <http://www.jolantawilsz.pl> w linku „Publikacje do pobrania” pod numerem 46.

³ J. Wilsz, *Uwarunkowania prospołecznych zachowań elit – ujęcie interdyscyplinarne*, s. 1. Artykuł ten jest zamieszczony na stronie internetowej: <http://www.jolantawilsz.pl> w linku „Publikacje do pobrania” pod numerem 46.

⁴ B. Łukasik, *Refleksyjna edukacja akademicka edukację XXI wieku*, [w:] *Edukacja elit XXI wieku. Kształcenie elity społecznej – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, red. N. Starik, T. Węglarz, M. Wojdyła-Bednarczyk, Wydawnictwo Wyższej Szkoły, Poznań 2016, s. 40.

np. kaprysu władzy, działalności hochsztaplera, a także sprytnego demagoga itp. czynników, wpływających na kreowanie elit”⁵.

Elita, dla której najważniejszą sprawą jest dobro obywateli, służenie im oraz sprzyjanie rozwojowi i dobrobytowi społeczeństwa, stanowi jego najcenniejszy „zasób” intelektualny, głównie ze względu na to, że obecnie, w naszym obszarze geograficznym, mamy do czynienia z wojną informacyjną, bez operacji wojskowych, toczącą się w cyberprzestrzeni, która „stała się sferą walki i wojny, a w związku z tym także areną wyścigu zbrojeń; konflikty przybierają wymiar cybernetyczny”⁶, z tych względów „cyberbezpieczeństwo stanowi obecnie immanentny element bezpieczeństwa państwa i jego obywateli”⁷. Tomasz R. Aleksandrowicz zwraca uwagę, że cyberprzestrzeń może być „traktowana jako przestrzeń komunikacyjna między ludźmi, medium wykorzystywane analogicznie jak tradycyjna prasa, radio czy telewizja”⁸, przestrzeń, w której „odpowiednio sformułowana informacja (komunikat) może wpłynąć na czytającego i zmienić jego postępowanie czy nastawienie w określonej sprawie”⁹.

Wielu ekspertów wskazuje, że wśród metod walki informacyjnej można wymienić „operacje psychologiczne, propagandę, dezinformację, cyberatak społecznościowy, a także manipulację informacją”¹⁰ oraz operacje informatyczne, do których należy zaliczyć eksploatację sieci informatycznych, ataki skierowane przeciwko nim a także ich obrona.

Środkiem nacisku na obiekty wojny informacyjnej jest informacja, „jest to zarazem broń o niskich kosztach, broń uniwersalna, o nieograniczonym zasięgu, łatwo dostępna, bez barier w postaci granic państwowych”¹¹. Użycie jej ma spowodować, że decyzje podejmowane przez ofiary tej wojny będą korzystne dla agresora a jednocześnie będą szkodzić im samym.

Ten, kto prowadzi wojnę informacyjną „zawsze ma określone cele, które zwykle są zorientowane na uzyskanie dominacji politycznej i gospodarczej, najlepiej bez angażowania sił militarnych”¹².

⁵ J. Sztumski, *Elity i ich miejsce i rola w społeczeństwie*, Wydawca: „Śląsk”, Katowice 1997, s. 20.

⁶ T.R. Aleksandrowicz, *Podstawy walki informacyjnej*, seria: Bezpieczeństwo dziś i jutro, Wydawnictwo: Editions Spotkania, Warszawa 2016, s. 206.

⁷ Tamże, s. 175.

⁸ Tamże, s. 177.

⁹ Tamże, s. 176.

¹⁰ T. Grabowski, *Metody walki informacyjnej w mediach elektronicznych na przykładzie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego (2014-2016)*, „Horyzonty Polityki”, 2016, Vol. 7, No 20, s. 33.

¹¹ J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, „Punkt Widzenia” nr 42, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Warszawa, maj 2014, s. 7.

¹² *Wojna informacyjna jako skuteczne narzędzie destabilizacji państw i rządów* [RAPORT] 2 lutego 2016, 10:34, Ośrodek Analiz Strategicznych, dotyczy: wojna informacyjna NCSS Kmdr por. rez. dr inż. Bohdan Pac, <https://www.defence24.pl/wojna-informacyjna-jako-skuteczne-narzedzie-destabilizacji-panstw-i-rzadow-raport> pobrane: 10.08.2018.

Walka w wojnie informacyjnej toczy się przy użyciu słów, pole walki w tej wojnie stanowi umysł człowieka i jego mentalność, „jako nie posiadające w dobie społeczeństwa informacyjnego, naturalnej bariery przed manipulacją, dezinformacją czy konsekwentną i zmasowaną propagandą”¹³, jej obiektem jest zarówno świadomość zbiorowa, jak i indywidualna.

W wojnie informacyjnej oddziałuje się na świadomość, walczy się o podporządkowanie sobie społeczeństw kłamstwem, fałszywymi narracjami, tendencyjną propagandą, mającą wywoływać i utrzymywać stan chaosu i konfliktu, powodować podziały, antagonizować społeczeństwo. Wpływanie na sferę kognitywną/poznawczą/mentalną ma spowodować określone zachowania i postawy ofiary a także zaburzyć jej funkcje poznawcze, aby nie była w stanie prawidłowo ocenić rzeczywistości (politycznej, gospodarczej, militarnej).

W wojnie informacyjnej mamy do czynienia ze zmasowanymi oddziaływaniami „na idee, poglądy, moralność, postawę społeczną i polityczną określonych grup lub całego społeczeństwa”¹⁴, naruszającymi interes społeczny. Przedsięwzięcia takie obejmują „planowe użycie zorganizowanej propagandy oraz innych działań, wykorzystujących osiągnięcia nauk psychologicznych w celu uzyskania wpływu na opinie, uczucia, postawy i zachowania”¹⁵ poszczególnych ludzi oraz całego społeczeństwa, by podporządkować je swoim celom. Stosowana jest w tym celu manipulacja i chwyt socjotechniczne, wpływające na nieświadomą zmianę kierunków myślenia i działania członków społeczeństwa, by utrwalać w nich szkodliwe stereotypy myślenia i spowodować pożądane przemiany ideologiczno-psychologiczne w ich osobowości.

Efektom wojny informacyjnej może być „społeczeństwo depresyjne, niewolnicza świadomość, kompletny brak zrozumienia procesów zachodzących na poziomie państwowym, apatia, agresja, brak zaufania do wszystkich i do wszystkiego”¹⁶. Zwycięstwem w tej wojnie jest opanowanie zasobów informacji i wiedzy przeciwnika oraz procesów ich przetwarzania tak, by podejmował niekorzystne dla siebie decyzje, żeby były one takie, jakich sobie życzy agresor.

Bolesław Balcerowicz zwraca uwagę, że „w każdym przyszłym konflikcie zbrojnym walka w sferze informacji będzie obejmowała coraz większy zakres. Niewątpliwie szanse na

¹³ O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Wojna informacyjna zagrożeniem dla bezpieczeństwa ludzkości*, s. 76. rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/2026/06--Wojna-informacyjna-zagrozeniemWasiuta--Wasiuta.pdf?sequence=1&isAllowed=y pobrane: 25.07.2018.

¹⁴ Zacytowany tekst stanowi fragment definicji wojny psychologicznej, zamieszczonej w: *Wielki leksykon. Służby specjalne świata. Organizacje wywiadu kontrwywiadu i policji politycznych świata, terminologia profesjonalna i żargon operacyjny*, red. J. Larecki, Wydawnictwo: „Książka i Wiedza”, Warszawa 2007, s. 721.

¹⁵ Zacytowany tekst stanowi fragment definicji wojny psychologicznej, podanej w: L. Sykulski, *Geopolityka. Słownik terminologiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 2009, s. 107-108.

¹⁶ O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Wojna informacyjna zagrożeniem...*, dz. cyt, s. 84.

zwycięstwo zwiększy ta strona, która uzyska i potrafi spożytkować informację – ważną (istotną), precyzyjną, pełną, zdobytą we właściwym czasie (i tania) i zarazem uczyni wszystko, aby dla przeciwnika była to informacja nieistotna, nieprecyzyjna, niepełna, otrzymana w niewłaściwym czasie (i droga)”¹⁷.

Najczęściej ofiary wojny informacyjnej nie mają świadomości, że są obiektami zaplanowanej i zsynchronizowanej walki informacyjnej, co zresztą jest jednym z jej głównych celów.

Uważam, że wojna informacyjna stwarza obecnie jedno z największych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli, zarówno ze strony agresorów zewnętrznych, jak i wewnętrznych (władza działająca wbrew interesom własnego społeczeństwa może być agresorem wewnętrznym, jeśli stanowi narzędzie w rękach agresora zewnętrznego – będąc tego świadoma, powinna być traktowana jako agresor zewnętrzny). Skutki wojny informacyjnej mogą odbić się negatywnie na wszystkich dziedzinach ludzkiego życia a usunięcie ich może okazać się niezmiernie trudne.

W tytule artykułu napisałam, że cybernetyka i geopolityka to nauki „zakazane”. Myślę, że niejednemu Czytelnikowi nasunie się pytanie: Przez kogo zakazane? Uważam, że te dwie dziedziny nauki są zakazane w Polsce. Leszek Sykulski, odnośnie geopolityki uzasadnia to w wykładzie na You Tube, zatytułowanym: „Podstawy geopolityki – nauki zakazanej”. Jeśli chodzi o cybernetykę, to wiele opinii specjalistów z tej dziedziny potwierdza fakt zmasowanej blokady cybernetyki, nie tylko przez naukowców dziedzin, których metodologię podważa, np. psychologów, ale również przez zakamuflowane działania polityków (czego osobiście doświadczyłam), którzy nie zdają sobie sprawy, że hamując rozwój nauki, działają wbrew interesowi swojego państwa albo robią to celowo w interesie innego państwa, albo w interesie innych państw.

Światowe mocarstwa nie ukrywają, że u nich cybernetyka i geopolityka, nie tylko nie są zakazane, ale są rozwijane od chwili kiedy się pojawiły. Edukacja w ich zakresie jest w tych mocarstwach obowiązkowa w uczelniach wyższych kształcących kadry strategiczne dla obronności i rozwoju państwa. Nie sądzę by sami Polacy, będący patriotami w szerokim znaczenia tego słowa, zakazywali rozwoju cybernetyki i geopolityki, gdyż wiedza z tych dziedzin przyczynia się do zwiększenia bezpieczeństwa państwa w relacjach międzynarodowych, tym bardziej, że osiągnięcia polskich uczonych w tych dziedzinach są imponujące. Kto jest więc zainteresowany blokowaniem rozwoju tych dziedzin w Polsce? Aktualne badania prowadzone

¹⁷ B. Balcerowicz, *O przyszłych wojnach*, Kwartalnik BELLONA, Pismo naukowe wydawane przez Ministerstwo Obrony Narodowej, Rocznik XCIX (XI), Nr 1, (688), Warszawa 2017, s. 16.

przez geopolityków pozwalają odpowiedzieć na to pytanie. Zresztą wielu naszych geopolityków miało odwagę udzielić odpowiedzi na to pytanie i przekonywująco ją uzasadnić.

Wiedza z zakresu cybernetyki i geopolityki na ten temat, logicznie usystematyzowana – zgodnie z prawami cybernetyki, pozwala powiedzieć, w interesie których państw jest słaba Polska.

Nie znam odpowiedzi na pytanie: Czy narodowe służby specjalne małego państwa są w stanie przeciwstawić się służbom mocarstw inicjujących atak psychologiczny na to państwo? Chociaż nie wykluczam, że małe państwo może stawić czoła mocarstwu, pod warunkiem, że będzie znało i stosowało najnowsze osiągnięcia naukowe przede wszystkim z dziedziny psychologii systemowej, głównie z psychocybernetyki i socjocybernetyki, będących podstawą manipulacyjnych oddziaływań przeciwnika.

Natomiast odpowiedź na pytanie: Czy działania służb powinny być wsparte działaniami patriotycznych elit, pod warunkiem, że są kompetentne? – wydaje się być oczywista. Nową powinnością elit już dziś powinny być odpowiednie oddziaływania propagandowe i edukacyjne na społeczeństwo, by nie stało się bezbronną ofiarą w wojnie informacyjnej. „Głupimi”¹⁸ łatwo jest manipulować, „mądrymi” trudniej, a „bardzo mądrym” – jest to prawie nie możliwe.

Celem artykułu jest zaprezentowanie dwóch dziedzin wiedzy: cybernetyki i geopolityki – związków między nimi a także wskazanie powodów, dla których wiedzę tę powinny posiadać i stosować elity. Teza, którą postaram się uzasadnić w tym artykule brzmi: brak wiedzy z cybernetyki i geopolityki uniemożliwia prawidłowe wywiązywanie się elit ze stojących przed nimi zadań.

Co należy wiedzieć o cybernetyce i dlaczego?

Cybernetyka jest to nauka o sterowaniu. W jej zakres wchodzi wszystko to, co dotyczy sterowania. Przy czym przyjęto, że sterowanie jest to wywieranie pożądanego¹⁹ wpływu na określone zjawiska. Ponieważ procesy sterowania występują prawie we wszystkich zjawiskach, znaczenie cybernetyki jest ogromne. Umożliwia ona „syntezę zjawisk traktowanych dotychczas w rozproszeniu oraz możliwość uzyskania nowych na-

¹⁸ Nieleganckiego terminu „głupi” użyłam na określenie osób niewydukowanych albo wydukowanych niewłaściwie (właściwa edukacja, to taka, która pozwala człowiekowi skutecznie funkcjonować w dzisiejszej rzeczywistości, kształtowanej przez globalizację i procesy informacyjne). Poziom społeczeństwa jest funkcją edukacji. Funkcją edukacji nowoczesnej powinien być wysoki poziom społeczeństwa. Im wyższy poziom społeczeństwa, tym większa powinna być jego odporność na manipulacje, których źródła są zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne.

¹⁹ „Pożyczony” znaczy, że chodzi o działanie wywołane przez źródło motywacji.

rzędzi do rozwiązywania zagadnień dotyczących procesów sterowania²⁰ i „wprowadza metody traktowania rzeczywistości nadające się do stosowania w każdej monodyscyplinie konkretnej”²¹.

Podstawowym pojęciem w cybernetyce jest *s y s t e m*. Marian Mazur – twórca polskiej nowoczesnej szkoły cybernetycznej, podał następującą definicję systemu: „system jest to zbiór elementów i zachodzących między nimi relacji”²², tak więc, by dobrze poznać system i skutecznie nim sterować, należy poznać jego elementy i ich wzajemne oddziaływania. M. Mazur podkreślił, że „pojęcie systemu odgrywa tak istotną rolę w cybernetyce, że z powodzeniem można by zdefiniować cybernetykę jako naukę o zachowaniu się systemów”²³.

Rozwój cybernetyki spowodowany został przez „żywiłowy rozwój interdyscyplinarnych teorii, trwający od lat czterdziestych bieżącego stulecia²⁴, stał się doniosłym czynnikiem postępu nauki”²⁵, który to postęp zintensyfikował procesy globalizacyjne i spowodował pojawienie się nowych, dotychczas nie znanych zagrożeń, spowodowanych tym, że informacja „wymyka” się spod wszelkiej kontroli.

Już w 1989 roku i wcześniej pisałam, że „dezintegracja nauki nie wytrzymuje próby czasu z integracją współczesnego społeczeństwa, które oczekuje zaspokajania swoich bardzo różnorodnych i złożonych potrzeb. Potrzeby te wskazują na problemy do rozwiązania przez naukowców. Oddzielne specjalności naukowe nie są w stanie rozwiązywać tych problemów, gdyż są to problemy kompleksowe, w których niezbędny jest udział naukowców z różnych, często bardzo odległych do siebie specjalności”²⁶.

W nowoczesnej nauce poza problematyką mono- i multidyscyplinarną powinna być preferowana *p r o b l e m a t y k a i n t e r d y s c y p l i n a r n a*, gdyż rozwiązania problemów interdyscyplinarnych mogą być wykorzystane w wielu różnych monodyscyplinach. Wzrastająca złożoność problemów zmusza do wykorzystywania metod interdyscyplinarnych pozwalających na uogólnienia naukowe, które są niezbędne na pewnym etapie rozwiązywania tych problemów. Takich metod dostarcza *c y b e r n e t y k a*, będąca teoretyczną nauką interdy-

²⁰ M. Mazur, *Cybernetyczna teoria układów samodzielnych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1966, s. 11.

²¹ M. Mazur, *Cybernetyka i charakter*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1976, s. 11.

²² M. Mazur, *Pojęcie systemu i rygory jego stosowania*, „Postępy Cybernetyki” 1987, rok 10, zeszyt 2, s. 22.

²³ Tamże, s. 23.

²⁴ Bieżące stulecie w cytacie M. Mazura, to oczywiście wiek XX. Obecnie w XXI wieku rozwój interdyscyplinarnych teorii jest nie tylko doniosłym czynnikiem postępu nauki, ale czynnikiem, bez którego postępowanie nauki i dziedzin, których rozwój opiera się na praktycznych zastosowaniach nowych odkryć naukowych – jest niemożliwy.

²⁵ Tamże, s. 21.

²⁶ J. Wilsz, *Interdyscyplinarność naukowców funkcją integracji w nauce*, „Życie Szkoły Wyższej” 1989, nr 3, R. XXXVII, s. 56.

scypinarną o sterowaniu, która zajmuje się problemami ogólnymi, konkretnymi, dzięki czemu pośredniczy między dyscypliną ogólną abstrakcyjną, jaką jest matematyka a dyscyplinami zajmującymi się problemami szczególnymi konkretnymi, rozwiązywanymi w monodyscyplinach.

Pojęcie cybernetyka wywodzi się ze starożytności. Określenia cybernetyka, w znaczeniu „umiejętność kierowania”, użył po raz pierwszy Platon (*Gordiasz* 511), który włożył w usta Sokratesa następujące słowa: „Cybernetyka chroni od największych niebezpieczeństw nie tylko dusze, lecz również ciała i dobra”²⁷.

Prekursorami idei cybernetyki, dotyczących analogii pomiędzy zwierzęciem, człowiekiem i maszyną oraz modelowania zjawisk psychicznych, byli w okresie oświecenia: Kartezjusz, de La Mettrie i Condillac²⁸.

Według Williama Rossa Ashby’ego²⁹, który był pionierem w cybernetyce, zajmującym się naukami o komunikacji i automatycznym systemie sterowania zarówno w maszynach, jak i w żywych rzeczach, cybernetyka jest nauką o sterowaniu w ogóle, jej badania nie dotyczą samych obiektów, lecz ich sposobu zachowania się³⁰. Również według Norberta Wienera³¹, który już kilka lat wcześniej uważał, że cybernetyka jest nauką o sterowaniu w ogóle, już sam tytuł jego książki zawiera znaczenie terminu cybernetyka, mówiąc, że jest to „nauką o sterowaniu i komunikacji w zwierzętach i maszynach”. W definicji tej „zbędna jest wzmianka o komunikacji, gdyż nie istnieje sterowanie bez przekazywania informacji, a przekazywanie informacji służy wyłącznie do sterowania”³². Według Oskara Langego cybernetyka to „nauka traktująca w sposób abstrakcyjny o układach elementów powiązanych stosunkami wzajemnego oddziaływania, badająca przebieg procesów przyczynowo-skutkowych”³³.

Dziedzinami szerokiego zastosowania metod cybernetycznych są nauki ścisłe, których osiągnięcia, będące efektem zastosowania tych metod, są bezdyskusyjne. Jeśli chodzi o nauki humanistyczne, to do dziś wśród wielu polskich humanistów opór do cybernetyki wydaje się być nie do pokonania.

²⁷ S. Manczarski, *Cybernetyka a humanizm*, [w:] *Cybernetyka. Argumenty za i przeciw*, Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, Warszawa 1965, s. 8-9.

²⁸ Por. *Mały słownik cybernetyczny*, red. M. Kempisty, Wydawnictwo: „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1973, s. 59.

²⁹ W.R. Ashby, *Introduction to cybernetics, Wprowadzenie do cybernetyki*, Chapman & Hall, London 1956.

³⁰ *Mały słownik cybernetyczny*, red. M. Kempisty, Wydawnictwo: „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1973, s. 58.

³¹ N. Wiener, *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*, Technology Press, Cambridge, Massachusetts 1948.

³² M. Mazur, *Cybernetyka a zarządzanie*, Wydawca: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Departament Szkoleń i Wydawnictw, Warszawa 1969, s. 9.

³³ *Mały słownik cybernetyczny*, red. M. Kempisty, Wydawnictwo: „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1973, s. 58.

M. Mazur napisał: „cybernetyka daje możliwość tworzenia rozległych syntez naukowych, ale nie wydaje mi się, żeby ktokolwiek mógł wnieść do nich coś wartościowego bez oparcia się o konkretną specjalność naukową”³⁴, pisze również, że niemożliwe jest zajmowanie się zagadnieniami humanistycznymi w izolacji od nauk przyrodniczych, „cybernetyka usuwa tę izolację, i już dziś należałoby pomyśleć o wprowadzeniu podstaw cybernetyki do programów szkolnych, aby za dziesięć lat mieć ludzi przystosowanych do operowania językiem, jaki ze sobą przynosi integracja nauki”³⁵. Według M. Mazura doniosłość cybernetyki polega na tym, że „w okresie postępującej lawinowo atomistyki nauki na coraz węższe specjalności, cybernetyka – stwierdzając, że regulacja w urządzeniach technicznych, wydzielanie się hormonów w organizmach, myślenie, podwyższanie podatków, zmienianie programów w szkołach, kierowanie samochodem, gra w szachy, komponowanie symfonii, rządzenie państwem itp. są procesami sterowniczymi i dzięki temu dają się rozpatrywać w oparciu o te same zasady – pojawia się jako nauka ogólna o ogromnej rozległości, unaoczniając, że wszelkie podziały są jedynie sztucznymi barierami naruszającymi jedność nauki”³⁶. Cybernetyka szczególną wagę przywiązuje do dwóch bardzo ważnych kwestii: prognozowania i optymalizowania, które rozpatruje naukowo. Trafne prognozowanie rodzaju zmian, jakie powinny być wprowadzone w przyszłości i prawidłowe optymalizowanie procesu ich wprowadzania, stanowi konieczny warunek rozwoju dziedzin, do których się odnosi. Z bardzo dużym prawdopodobieństwem można przewidywać, że kierunki przyszłych zmian określone w oparciu o „widzimisie” jakiegoś polityka i stosowanie metod, które wydają mu się słuszne – mogą doprowadzić do regresu w dziedzinach, których dotyczą.

M. Mazur zauważa, że niechęć u niektórych wzbudza fakt, że „cybernetyka narusza utarte poglądy na temat roli człowieka, traktując go na równi z innymi organizmami a nawet maszynami, co wielu ludziom wydaje się nie do przyjęcia”³⁷. Zwraca uwagę, że odnośnie ludzkiej natury „namnożyło się wiele mitów, w tym również pochodzących z prywatnych, jednoosobowych doktryn na temat «wizji człowieka» jakie miewają poszczególni ludzie”³⁸ – parafrazując ciąg dalszy tego cytatu, można stwierdzić, że cybernetyka jeśli „degraduje” cokolwiek, to co najwyżej owe mity, a nie człowieka.

³⁴ M. Mazur, *Cybernetyka przywraca jedność nauki*, „Argumenty” nr 31 (217), Warszawa 5 sierpnia 1962, s. 10.

³⁵ M. Mazur, *O cybernetyce i cybernetykach*, [w:] *Cybernetyka. Argumenty za i przeciw*, Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, Warszawa 1965, s. 94.

³⁶ Tamże, s. 90.

³⁷ M. Mazur, *Cybernetyczna teoria układów...*, dz. cyt., s. 11.

³⁸ M. Mazur, *Cybernetyka i charakter...*, dz. cyt., s. 25.

Uczeni radzieccy Boris W. Biriukow i Jefim S. Geller³⁹ zwracają uwagę na to, że:

- „wykorzystanie osiągnięć cybernetyki w naukach humanistycznych to niezwykle ciekawa sfera badań naukowych”⁴⁰;
- „specyfika i złożoność przedmiotu nauk humanistycznych wymagają uzasadnienia możliwości zastosowania do niego idei i narzędzi cybernetyki oraz matematycznych (logiczno-matematycznych) procedur”⁴¹;
- „wszędzie gdzie mamy do czynienia z wykorzystaniem cybernetyki, wnosi ona do badań element «ściśłości»”⁴²;
- „w przypadku dyscyplin humanistycznych istotne jest również to, że ujęcie systemowo-cybernetyczne zakłada traktowanie przedmiotu badań jako systemu (lub elementów systemu), posiadającego określoną historię, która może być wyrażona za pomocą ścisłych terminów matematyczno-cybernetycznych”⁴³;
- „cybernetyka jest bardzo ważnym narzędziem służącym do takich specyficznych zadań, które pojawiają się w granicach konkretnych nauk społecznych”⁴⁴.

Na stronie internetowej o nauce fanpage: Dr hab. Jolanta Wilsz, w dniu 8 września 2017 roku zamieściłam tekst zatytułowany: Co wszyscy powinni wiedzieć o cybernetyce? Uzasadniałam w nim, dlaczego cybernetykę a przynajmniej jej podstawy, powinni znać wszyscy ludzie. Zacytuję fragmenty tego tekstu:

- procesy sterowania występują prawie we wszystkich zjawiskach i znajomość praw, które nimi „rządzą” pozwala rozumieć te procesy i skutecznie na nie wpływać;
- ponieważ dziś światem „rządzi” informacja, a jak uzasadnia cybernetyka przekazywanie informacji służy wyłącznie do sterowania, tak więc w wiedzę na temat informacji i sterowania powinni być „wyposażeni” wszyscy ludzie;
- cybernetyka zajmuje się badaniem działania (funkcjonowania) przede wszystkim bardzo złożonych/skomplikowanych systemów dynamicznych (żywych organizmów, urządzeń technicznych, społeczności itp.), abstrahując przy tym od tworzywa, z którego systemy te

³⁹ W przedmowie do książki autorstwa tych uczonych (*Cybernetyka w naukach humanistycznych*) można przeczytać, że ze wszystkich krajów świata w Związku Radzieckim zastosowania cybernetyki w naukach humanistycznych są najbardziej rozbudowane. Osiągnięcia cybernetyki, a szczególnie psychocybernetyki i socjocybernetyki w różnych dziedzinach, w gospodarce, w wojskowości, w kulturze są w Rosji powszechnie wykorzystywane. Polski ekspert wojskowy z nieukrywanym żalem ocenił, że w wojnie psychologicznej działania podejmowane przez służby rosyjskie są profesjonalne.

⁴⁰ B.W. Biriukow, J.S. Geller, *Cybernetyka w naukach humanistycznych*, Wydawnictwo: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk - Łódź 1983, s. 7.

⁴¹ Tamże, s. 9.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże, s. 13.

⁴⁴ Tamże, s. 18.

zostały utworzone, umożliwia więc wykrycie a następnie stosowanie w praktyce, wspólnych praw i prawidłowości rządzących procesami informacyjnymi, przebiegającymi w różnego rodzaju systemach, a także między nimi a otoczeniem;

- cybernetyka wypracowała jakościowo nowe metody, własną odmienną od tradycyjnej logikę (metodykę) myślenia naukowego i podejścia do rozwiązywanych problemów, odpowiedni aparat pojęciowy o dużym stopniu ogólności i uniwersalności, oraz specyficzne metody badawczo-twórcze – nadające się do zastosowania również w innych dziedzinach naukowych i dające często wyniki nieosiągalne w obrębie tych dziedzin;
- cybernetyka doprowadziła do wynalezienia i zbudowania szeregu urządzeń technicznych, które z jednej strony stanowią „poligon doświadczalny” zapewniający dalszy rozwój samej cybernetyki, a z drugiej – umożliwiają w innych dziedzinach teoretycznych i praktycznych uzyskanie wyników nieosiągalnych ich własnymi środkami, względnie pochłaniających niewspółmiernie więcej czasu;
- istotą „myślenia cybernetycznego” jest umiejętność kompleksowego (całościowego) i dynamicznego (w ruchu i rozwoju) widzenia i ujmowania otaczającej nas rzeczywistości, dostrzegania występujących w niej przemian, ich przyczyn i skutków. „Podejście cybernetyczne” polega na wyodrębnieniu z rzeczywistości względnie samoistnych całości (systemów), badaniu ich funkcjonowania i relacji między nimi a otoczeniem, wykrywaniu analogii oraz wspólnych praw funkcjonowania i działania systemów utworzonych z różnego rodzaju tworzywa. Aparat pojęciowy cybernetyki i opracowane metody nadają się do wykrywania, badania i rozwiązywania złożonych problemów w każdej dziedzinie naukowej. Ma to szczególne znaczenie w przypadku badań zjawisk niedostępnych dla bezpośredniej obserwacji a także problemów niedostrzegalnych albo niemożliwych do zbadania lub rozwiązania z punktu widzenia poszczególnych dyscyplin naukowych. Cybernetyka pozwala na uchwycenie spraw istotnych problemów o bardzo dużym stopniu złożoności. W świetle cybernetyki skomplikowana rzeczywistość przedstawia się prosto.

Co należy wiedzieć o geopolityce i dlaczego?

Geopolityka jest to dziedzina wiedzy, która „powstała w drugiej połowie XIX wieku, zajmująca się badaniem związków między przestrzenią geograficzną a procesami politycznymi w perspektywie długofalowej”⁴⁵.

⁴⁵ *Mały leksykon geopolityki*, L. Sykulski, (red.), Wydawnictwo Naukowe Grzegoria sp. z o.o., Częstochowa 2016, s. 90.

L. Sykulski zwraca uwagę, że „geopolityka, jako dyscyplina interdyscyplinarna dostarczająca międzygałęziowych wyników badań, znajduje się w czołówce dziedzin wiedzy objaśniających założone procesy współczesnego świata”⁴⁶. Pomimo jej ogromnego znaczenia, głównie ze względu na bezpieczeństwo, „w niektórych środowiskach uchodzi ona za naukę, czy też dziedzinę wiedzy co najmniej kontrowersyjną”⁴⁷, „po II wojnie światowej geopolityka stała się dziedziną wyklętą, której uprawianie było *de facto* zabronione”⁴⁸, rzutował na to fakt, że „kojarzono ją z programami ekspansji terytorialnej i rasistowskimi teoriami nazistowskich Niemiec”⁴⁹.

Hasło geopolityka jest objaśnione: „**geopolityka** (gr.) – 1. Nauka o charakterze interdyscyplinarnym badająca zależności między wpływem czynników geograficznych i historycznych na powstawanie i funkcjonowanie państw (→ ośrodków siły). (...)”⁵⁰.

Rok 1899 został uznawany za symboliczną datę narodzin geopolityki jako nauki akademickiej, ze względu na to, że Szwed Rudolf Kjellén, w tym właśnie roku po raz pierwszy użył terminu geopolityka w swoim artykule naukowym.

Carlo Jean stwierdza, że „rozumiejąc geopolitykę jako dyscyplinę analizującą relacje między czynnikami geograficznymi a wyborami politycznymi w znaczeniu wpływu możliwości i uwarunkowań tych pierwszych na te drugie – posługiwano się nią od zawsze, bez nazywania jej po imieniu”⁵¹.

Występują różnorodne interpretacje pojęcia geopolityka, „można się spotkać z takimi wyjaśnieniami encyklopedycznymi geopolityki, jak np. «geopolityka jest nauką o zastosowaniu geografii do polityki światowej», «geopolityka zajmuje się badaniem wzajemnych relacji między naturalnymi elementami geografii a polityką państw», «geopolityka jest nauką, która bada relacje między cechami geograficznymi państwa a jego polityką»⁵². W niektórych ujęciach słownikowych pojęcie geopolityka „jest definiowane nie jako dyscyplina badań naukowych, ale jako doktryna polityczna (ideologia), głosząca tezę o istnieniu ścisłych zależności między środowiskiem geograficznym a charakterem i tendencjami rozwojowymi państw oraz ich ekspansją terytorialną”⁵³.

⁴⁶ L. Sykulski, *Geopolityka. Słownik terminologiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 2009, s. VI.

⁴⁷ Tamże, s. V.

⁴⁸ Tamże, s. VI.

⁴⁹ C. Jean, *Geopolityka*, Wydawnictwo: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław - Warszawa - Kraków 2003, s. 32.

⁵⁰ L. Sykulski, *Geopolityka. Słownik...*, dz. cyt., s. 31.

⁵¹ C. Jean, *Geopolityka...*, dz. cyt., s. 32.

⁵² J. Potulski, *Wprowadzenie do geopolityki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010, s. 28.

⁵³ Tamże.

Według Jakuba Potulskiego „współczesna geopolityka, jako interdyscyplinarna i wielowymiarowa dyscyplina badań dotyczących związków zachodzących pomiędzy człowiekiem i jego zachowaniami politycznymi a zamieszkiwaną przez niego przestrzenią, zdecydowanie rozszerzyła swój zakres przedmiotowy; w krąg jej zainteresowań wchodzi coraz to nowe obszary naukowe. Dlatego też ważną rolę w rozważaniach dotyczących znaczenia współczesnej geopolityki odgrywa próba określania jej podstawowych obszarów badawczych. Na obecnym etapie rozwoju badań geopolitycznych przenikają się różne koncepcje, a tradycyjne obszary analizy są uzupełniane przez nowe. Polityczne i gospodarcze zmiany, zachodzące w ostatnich dekadach, spowodowały, iż dostrzec można kształtowanie się nowej społecznej i politycznej przestrzeni na wszystkich poziomach życia człowieka. Aby zrozumieć zachodzące zmiany zarówno w ramach geografii politycznej, jak i geopolityki, doszło do wyjścia poza dotychczasowe, tradycyjne koncepcje i pojęcia, które okazały się nieprzydatne do opisanie i zrozumienia pozimnowojennego świata”⁵⁴.

Termin geopolityka może mieć co najmniej pięć znaczeń, jedno z nich jest następujące: „metoda skutecznego wykorzystania wiedzy z zakresu geografii, historii, nauk politycznych, wojskowych i ekonomicznych w celu jak najskuteczniejszej realizacji celów politycznych danego państwa (ośrodka siły)”⁵⁵. Czy w Polsce wiedza ta jest wykorzystywana przez rządzących do najskuteczniejszej realizacji celów politycznych na arenie międzynarodowej? Czy rządzący są w stanie zapanować nad emocjami – szczególnie tymi negatywnymi, które w polityce międzynarodowej mogą być zgubne, na które w tej polityce nie ma miejsca?⁵⁶.

Według L. Sykulskiego „fundamentem rozumowania *par excellence* geopolitycznego jest rozpatrywanie danej rzeczywistości politycznej w kategoriach wielkoprzestrzennych, z nierozwalnym uwzględnieniem aspektów globalnych (planetarnych). Istota tego spojrzenia sprowadza się do myślenia systemowego”⁵⁷. Autor ten zwraca uwagę, że „geopolityka wykorzystuje wiedzę nie o pojedynczych zdarzeniach (te jej praktycznie w ogóle nie interesują) lecz o procesach, związkach przyczynowo-skutkowych, trendach, koniunkturach, cyklach”⁵⁸. Te wypowiedzi L. Sykulskiego można skomentować następująco: geopolityka prezentuje podejście systemowe/całościowe/holistyczne, paradygmat cybernetyczny/systemowy, meto-

⁵⁴ Tamże, s. 49.

⁵⁵ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Geopolityka>, pobrane: 8 października 2018 roku.

⁵⁶ Na przemysłenie zasługuje opinia eksperta z dziedziny geopolityki stwierdzająca, że: „jeśliby chcieć najkrócej odpowiedzieć na pytanie, czemu Unia Europejska miałaby wchodzić w jakikolwiek ściślejszy sojusz czy związek z Federacją Rosyjską, należy odpowiedzieć prosto: ponieważ, to się opłaca”. Jest to cytat zaczerpnięty z: L. Sykulski, *Ku Nowej Europie: perspektywa związku Unii Europejskiej i Rosji. Spojrzenie geopolityczne z Polski*, Wydawcy: Instytut Geopolityki, „Alfa24”, Częstochowa 2011, s. 115.

⁵⁷ L. Sykulski, *Ku Nowej Europie: perspektywa związku Unii Europejskiej i Rosji. Spojrzenie geopolityczne z Polski*, Wydawcy: Instytut Geopolityki, „Alfa24”, Częstochowa 2011, s. 8.

dologię cybernetyczną, gdyż bada procesy i związki przyczynowo-skutkowe zachodzące między wydarzeniami, które nastąpiły w różnych okresach historycznych, na różnych obszarach geograficznych, w społeczeństwach o różnej kulturze itd., itd.

Geopolityka relacje państw postrzega w kategoriach konfliktów interesów i nieustannej rywalizacji o wpływy. Traktując państwa jako systemy autonomiczne, z punktu widzenia cybernetyki oczywiste jest, że każde z państw ma swoje interesy własne. Jeśli w otoczeniu stało się coś, wbrew interesowi własnemu danego państwa, coś co zaburzyło jego równowagę funkcjonalną, wówczas państwo to przeciwstawia się temu, w jeden możliwy sposób: przez oddziaływanie na źródło, które wysłało do niego destrukcyjne oddziaływania, może na to źródło samo wpływać, jeśli ma taką możliwość może również wpływać za pośrednictwem innego zaprzyjaźnionego, albo podporządkowanego sobie państwa, albo państwa/państw sojusznicznych, czy też bloków politycznych, gospodarczych albo militarnych, do których należy. Państwo może też działać profilaktycznie, i wcześniej – przed pojawieniem się niekorzystnego oddziaływania⁵⁹, skoncentrować się na umocnieniu własnej pozycji, dzięki czemu, wówczas kiedy dotrze do niego przewidywane oddziaływanie, nie naruszy jego równowagi funkcjonalnej, a więc interesu własnego tego państwa.

Geopolityka bada również „czynniki składające się na geopolityczny → potencjał całkowity ośrodków siły i tych ich aspektów, które kształtują potęgę podmiotów geopolitycznych”⁶⁰. Rozpatrując z punktu widzenia cybernetyki potencjał całkowity danego państwa, należy powiedzieć, że składa się on z jego zasobów energetycznych oraz z zasobów informacyjnych. Do zasobów energetycznych należy zaliczyć m.in. posiadane zasoby naturalne, infrastrukturę. Wśród zasobów informacyjnych szczególne znaczenie mają zasoby intelektualne członków danego społeczeństwa, gdyż:

- „we współczesnej gospodarce za główne źródło i siłę rozwoju społeczno-gospodarczego uznawany jest człowiek i jego praca”⁶¹;
- „kluczowe znaczenie zasobów ludzkich dla efektywnego funkcjonowania każdej organizacji, niezależnie od tego w jakim sektorze działa, jest faktem niepodlegającym dyskusji”⁶²;

⁵⁸ Tamże, s. 9.

⁵⁹ Możliwość pojawienia się takiego oddziaływania często sygnalizują politykom geopolitycy, określając jego rodzaj. Pozwala im na to znajomość mechanizmów geopolitycznych i cybernetycznych. Są więc w stanie z dużym prawdopodobieństwem określić, w jakim kierunku będą ewaluowały interesy własne innego państwa i na tej podstawie przewidzieć jego przyszłe oddziaływanie na podmioty, od których zależeć będzie jego pozycja międzynarodowa.

⁶⁰ L. Sykulski, *Geopolityka. Słownik...*, dz. cyt., s. 32.

⁶¹ G. Grajdek, *Motywowanie jako element procesu zarządzania zasobami ludzkimi w organizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2015, s. 7.

⁶² K. Mroczka, *Wpływ polityki zarządzania zasobami ludzkimi w służbie cywilnej na funkcjonowanie państwa*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2015, s.110.

- „sprawność przedsiębiorstw w zakresie zarządzania wiedzą idzie w parze z zadawalającym poziomem umiejętności w obszarze zarządzania zasobami ludzkimi”⁶³;
- kapitał ludzki stanowi „źródło przyszłych dochodów zarówno dla pracownika – właściciela kapitału ludzkiego, jak i organizacji korzystającej z tegoż kapitału”⁶⁴;
- wzrasta „zainteresowanie ludzkimi uzdolnieniami i predyspozycjami, a także ludźmi szczególnie kreatywnymi, zdolnymi do wniesienia nowych wartości i zapewnienia przewagi nad konkurencją”⁶⁵;
- „o jakości gospodarki i jej wynikach decydują głównie ludzie, stanowiący jej element najistotniejszy”⁶⁶;
- „najcenniejszym dobrem w firmie jest człowiek”⁶⁷.

Na przestrzeni kilkudziesięciu lat, poczynając od 1987 roku, wielokrotnie wypowiadałam się na temat zasobów intelektualnych, zwracając uwagę na następujące zagadnienia:

- problem ludzkich zasobów pracy „najtrudniejszy, wydaje się nie być dostatecznie doceniany. Jest on jednak najważniejszy, gdyż w przeciwieństwie do zasobów materialnych «zasoby intelektualne» są niewyczerpane i tu właśnie tkwią największe rezerwy”⁶⁸;
- „umysł ludzki, stanowiący dotychczas wartość głównie emocjonalną, staje się największą wartością gospodarczą, a niewykorzystanie talentów jest największym marnotrawstwem z wszystkich możliwych”⁶⁹;
- „informacja, wiedza i kapitał intelektualny pracowników, będące we współczesnej gospodarce bogactwem strategicznym, stanowią kluczowy zasób dobrze prosperującej firmy, będący substytutem zasobów materialnych, których znaczenie niepomniernie się zmniejszyło”⁷⁰.

⁶³ M. W. Staniewski, *Zarządzanie zasobami ludzkimi a zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo VIZJA PRESS & IT, Warszawa 2008, s. 130.

⁶⁴ A. Poczowski, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, PWE, Warszawa 2003, s. 45

⁶⁵ T. Oleksyn, *Zarządzanie zasobami ludzkimi w organizacji*, Wydane: Wolters Kluwer S.A., Warszawa 2014, s. 196.

⁶⁶ Tamże, s. 569.

⁶⁷ Zacytowane słowa Waldemara Bańki stanowią motto jego książki zatytułowanej: *Zarządzanie personelem w małej i średniej firmie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.

⁶⁸ J. Wilsz, *Rola właściwości sterowniczych przy rozwiązywaniu problemów kadrowych*, „Humanizacja Pracy” 1987, nr 3, s. 44.

⁶⁹ J. Wilsz, *Interdyscyplinarność naukowców...*, dz. cyt., s. 58.

⁷⁰ J. Wilsz, *Wpływ czynnika ludzkiego na operacje dokonywane w ramach zapewnienia bezpieczeństwa informacji w firmach*, [w:] *Ochrona informacji niejawnych, biznesowych i danych osobowych*, materiały XII Kongresu, Katowice 2016, s. 16. Artykuł ten znajduje się na stronie internetowej: www.jolantawilsz.pl w linku „Publikacje do pobrania”, numer 42.

Obecnie na świecie zajęcia z geopolityki prowadzone są już nie tylko w hermetycznych akademiach wojskowych i dyplomatycznych, ale także na wielu uczelniach cywilnych⁷¹. W Polsce geopolityka nie jest wykładana na wszystkich kierunkach, których bezpośrednio dotyczy. Jeśli chodzi o cybernetykę, to w Polsce przedmiot Cybernetyka nie jest wykładany na żadnej uczelni, nawet na Wydziale Cybernetyki Wojskowej Akademii Technicznej.

Współcześnie wielu badaczy uważa, że geopolityka jest to najważniejsza nauka badająca zachowanie państwa w stosunkach zewnętrznych. Mając świadomość, że o tych zachowaniach współdecyduje cały zespół czynników politycznych, ekonomicznych, demograficznych, psychologicznych, społecznych, kulturowych czy cywilizacyjnych, mających ograniczony, albo zgoła żaden związek z przestrzenią, badacze ci obecnie w mniejszym zakresie podkreślają determinizm geograficzny, a bardziej koncentrują się na czynnikach ludzkich⁷². Zatem „nie chodzi o geograficzne przestrzenie, ich wielkość, położenie, topografię, bogactwa, klimat, lecz o ich współzależność z przemysłem, handlem, techniką, energią, ludnością, strukturą społeczną, psychologią, strukturami militarnymi, środowiskiem”⁷³.

Warto przywołać choćby wypowiedź Nicholasa Spykmana, który przekonywał, że zadaniem geopolityki jest „doprowadzanie do konkluzji, użytecznych bezpośrednio i natychmiastowo dla mężów stanu, określających kierunki polityki zagranicznej”⁷⁴. Inni badacze geopolityki uważają, że:

- „geopolityka jest zastosowaniem wiedzy geograficznej do polityki światowej”;
- geopolityka jest to także „polityka rządu kierująca się geopolityką”;
- geopolityka jest to w bardziej rozbudowany sposób „polityka państwowa bazująca na wzajemnych powiązaniach między polityką a geografią”⁷⁵.

Pod adresem geopolityki, jej adwersarze kierują wiele krytycznych uwag⁷⁶, większość z nich świadczy o braku znajomości tej dziedziny. Na przykład negatywnie oceniany jest determinizm geopolityczny. Uważam, że taka ocena wynika nie tylko z braku wiedzy z geopolityki, ale również z innych dziedzin nauk ścisłych. Dla ludzi „światłych” oczywiste jest stwierdzenie, że między skutkiem a jego przyczyną jest sprzężenie zwrotne i, że każdy skutek

⁷¹ Informacja to została podana w przemowie książki L. Sykulski, *Geopolityka. Skrypt dla początkujących*, Wydawnictwo Naukowe Grzegorz, Częstochowa 2014.

⁷² Por. <http://geopolityka.net/czym-jest-geopolityka-sporo-wokol-jej-definicji/> pobrane: 8 października 2018.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ Cytuję za L. Moczulski, *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Warszawa 1999, s. 73.

⁷⁵ <http://geopolityka.net/czym-jest-geopolityka-sporo-wokol-jej-definicji/> pobrane: 8 października 2018.

⁷⁶ Z krytycznymi uwagami różnych osób pod adresem geopolityki można się zapoznać w artykule Krzysztofa Wojczala zatytułowanym: „Geopolityka – potrzebna dziedzina nauki czy wprowadzająca w błąd ideologia?”, który został zamieszczony na stronie internetowej: <http://www.krzysztofwojczal.pl/geopolityka/geopolityka-potrzebna-dziedzina-nauki-czy-wprowadzajaca-w-blad-ideologia/> pobrane: 14 października 2018.

wywołany jest przez przyczynę, przy czym w zasadzie zawsze przyczyn jest wiele i jeśli nie przewidzimy trafnie skutku, to powodem tego jest nieznanostwo niektórych przyczyn.

Zaskoczył mnie pogląd i zawężone podejście oponenta geopolityki, który twierdzi, że „geopolityka to sposób myślenia wielkich o małych”. Nie trzeba być ekspertem w tej dziedzinie, by nie mieć wątpliwości, że geopolityka dotyczy zarówno „wielkich”, jak i „małych”, przeprowadzone w niej analizy i syntezy (jeśli opierają się na właściwych informacjach, na prawdziwych faktach) pozwalają „wielkim” trafnie określić i stosować strategie zabezpieczające ich interesy, w stosunku do „małych”. Oczywiście analogiczne stwierdzenie można odnieść do „małych”. Być może adwersarza boli fakt, że możliwe do stosowania strategie „małych” są najczęściej strategiami obronnymi i dobrze, jeśli wynika z nich chociażby to, jakiego rodzaju oddziaływania powinni podjąć „mali”, by uszczerbek dla ich interesów własnych był jak najmniejszy.

W przeciwieństwie do cybernetyki, która dopracowała się spójnej metodologii i jednoznacznej terminologii, „geopolityka nie wykształciła dotąd w miarę spójnej metodologii i języka badań”⁷⁷. Opierając się na definicjach cybernetyki można powiedzieć, że bada ona przebieg procesów przyczynowo-skutkowych, znaczy to, że jej cel ogólny jest taki sam, jak cel geopolityki. Należy też zauważyć, że w geopolityce do rozwiązywania różnych zagadnień stosowana jest aparatura pojęciowa i metody cybernetyki oraz prawidłowości, opracowane w niej w sposób ścisły (dotyczące m.in. oddziaływań i innego rodzaju operacji informacyjnych, które jako zjawiska sterownicze można badać cybernetyką), pozwalające na analizę zjawisk i procesów zachodzących w relacjach międzynarodowych, umożliwiające określanie optymalnego funkcjonowania państwa w przestrzeni światowej.

L. Sykulski podkreśla, że „geopolityka może oznaczać nie tylko naukę, lecz także paradygmat badawczy”. Cybernetyka bez cienia wątpliwości oznacza paradygmat cybernetyczny nazywany paradygmatem systemowym albo paradygmatem cybernetyczno-systemowym.

„Geopolitycy nie ograniczają analizy przestrzeni wyłącznie do wymiaru geograficznego. Równie ważnym elementem nowoczesnych badań jest uwzględnianie czynnika informacyjnego (geopolityka informacyjna, wojny informacyjne) oraz rywalizacja w kosmosie. Myślenie geopolityczne ma charakter długofalowy, nastawiony na uchwycenie najważniejszych procesów dziejowych. Geopolityka zaleca realizm polityczny i odrzucenie aspektów etycznych w polityce”⁷⁸ – tą wypowiedzią L. Sykulski potwierdza, że problemy, które bada geopolityka są problemami sterowniczymi, tzn. problemami, które bada cybernetyka, gdyż dyspo-

⁷⁷ L. Sykulski, *Geopolityka. Słownik...*, dz. cyt., s. VI.

⁷⁸ *Mały leksykon geopolityki...*, dz. cyt., s. 91.

nuje odpowiednią metodologią i opracowanymi ogólnymi zasadami i prawidłowościami rządzącymi procesami informacyjnymi.

Dziedzinami pozwalającymi prawidłowo określić/rozszyfrować operacje podejmowane w wojnie informacyjnej są geopolityka i cybernetyka.

Krytyczne wypowiedzi na temat cybernetyki i geopolityki formułują zazwyczaj osoby nie znające tych dziedzin, które nie znają nawet ich definicji. Do tych dziedzin mogą być negatywnie nastawione również te osoby, np. niektórzy politycy – ci, którym ze względów ideologicznych nie „pasują” wynikające z nich implikacje.

Ze słusznego stwierdzenia, że „bez znajomości ludzi niemożliwe jest skuteczne oddziaływanie na nich, trafne przewidywanie ich zachowań oraz efektywne motywowanie”⁷⁹ – co zresztą uzasadnia cybernetyka, wynika, że dla geopolityków badających te zachowania, konieczna jest ścisła wiedza na temat człowieka, jego osobowości i zachodzących w nim wewnętrznych mechanizmów sterowniczych, a takiej wiedzy dostarcza *psychocybernetyka*, będąca nauką o sterowaniu psychiką człowieka i *socjocybernetyka* zajmująca się sterowaniem społecznym. Obydwie te dziedziny doskonale rozwijające się w innych państwach, w Polsce, od chwili ich pojawienia się, napotykają na „betonowe” bariery, podejmowane są działania utrudniające, a nawet uniemożliwiające ich rozwój.

Czy może dzieje się tak dlatego, że dziedziny te operują ścisłą wiedzą naukową i obiektywnymi faktami, dzięki czemu „obnażają” działania podejmowane przez infoagresora zewnętrznego a także działania, których nie podejmują władze danego państwa, które mogłyby zneutralizować ataki na własne społeczeństwo?

Powinności patriotycznej elity względem społeczeństwa w dzisiejszej i przyszłej rzeczywistości

W świetle nowoczesnej wiedzy geopolitycznej, cybernetycznej, psychologicznej itd., długotrwałe *negatywne oddziaływanie*, które naruszają zasoby psychiczne przeciwnika (mogą nim być poszczególne osoby albo systemy społeczne), demoralizują go, pozbawiają poczucia własnej godności, niszczą i deformują jego świadomość oraz mentalność, osłabiają wolę działania – mieszczą się w kategoriach wszechobecnej *wojny informacyjnej*.

W aktualnej sytuacji geopolitycznej najważniejszą powinnością polskich elit powinno być strzeżenie bezpieczeństwa państwa, jego interesów wówczas, gdy są zgodne z interesami spo-

⁷⁹ M. Grzebyk, A. Pierścieniak, P. Filip, *Gospodarowanie kapitałem ludzkim w organizacji... w kierunku poprawy efektywności pracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2014, s. 25.

leczeństwa i w dłuższej perspektywie czasowej będą procesami progresywnymi. Elity nie powinny dopuszczać do „niszczenia” własnego społeczeństwa, struktur państwowych, powinny „pilnować” władzy, obnażać jej niekompetencje w kwestii bezpieczeństwa państwa i obywateli. Wiedza z cybernetyki i geopolityki przyczyni się do tego, że elity będą czynić to skutecznie.

Warunkiem wywiązania się elit z tego zadania jest posiadanie wiedzy nie tylko z cybernetyki i geopolityki ale również psychologii systemowej⁸⁰, w którą są wyposażeni profesjonalni manipulatorzy – agresorzy w wojnie informacyjnej, dla których elity stanowią najważniejszy obiekt wpływu, który chcieliby sobie podporządkować i wykorzystać, jako narzędzie do wywierania wpływu na społeczeństwo.

W otoczeniu bezustannie dokonują się dynamiczne zmiany o bardzo różnym charakterze, aby je zrozumieć i umieć funkcjonować w takim otoczeniu, konieczna jest umiejętność przeprowadzania syntezy, która jest najbardziej skomplikowaną operacją intelektualną. Ogarnianie całości, pomimo nieznaności wszystkich jej elementów i wszystkich relacji między nimi, nie jest możliwe bez podejścia holistycznego/systemowego/cybernetycznego. Aby ludzie mogli skutecznie rozwiązywać problemy, które stwarza im dzisiejsza i będzie stwarzała przyszła rzeczywistość powinni poznać podstawy cybernetyki, pomagające rozwiązywać problemy multidyscyplinarne, które należy ujmować kompleksowo. Najwłaściwszym miejscem, w którym powinno się nauczyć cybernetyki jest szkoła, dlatego powinnością elit jest wpływanie by instytucje państwowe zajmujące się edukacją, zamieściły przedmiot cybernetyka w programach nauczania.

Wiedza z dziedziny geopolityki i cybernetyki, a przynajmniej jej podstawy, pozwoli elitom rozumieć mechanizmy polityki światowej, by umieć wyjaśnić społeczeństwu i zinterpretować politykę wewnętrzną w kontekście wydarzeń międzynarodowych. Pozwoli również uświadomić obywatelom jaka strategia rządzących w relacjach międzynarodowych jest właściwa, ze względu na interes własny państwa. Ponieważ przeważająca część społeczeństwa nie ma świadomości, że jest obiektem/ofiarą wojny informacyjnej, atakowanym oddziaływaniami psychologicznymi przez infoagresora, elita powinna jej to uświadomić.

Dzięki wiedzy ze wspomnianych dziedzin wzrośnie odporność elit na manipulacje ze strony agresorów. Wiedza ta umożliwi im obiektywną ocenę procesów toczących się w dal-

⁸⁰ Psychologię systemową współtworzy cybernetyka, w ramach której powstała psychocybernetyka i socjocybernetyka. Wiedzę tę wykorzystują w swoich badaniach geopolitycy. Stosują ją do określania rodzaju oddziaływań na przeciwnika infoagresorzy, gdyż skuteczność ich działań zależy od znajomości psychocybernetyki i socjocybernetyki – dziedzin, w których są doskonale wyszkoleni.

szym i bliższym otoczeniu a także pozwoli chronić społeczeństwo przed agresorami, uświadamiając mu ich cele, stosowane metody oraz ich konsekwencje.

Kompetentna elita powinna:

- umieć rozpoznawać negatywne wpływy, zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne, docierające do społeczeństwa, wpływy, w efekcie których obywatele nieświadomie ulegają niekorzystnym dla nich oddziaływaniom;
- wykazywać niekompetencje oraz nieuczciwe intencje osób, które wbrew prawom i mechanizmom obnażonym dzięki cybernetyce i badaniom z zakresu geopolityki, ze względów ideologicznych, kwestionując osiągnięcia tych nauk, podejmują działania sprzeczne z interesem społecznym;
- obnażać kłamstwa głoszone przez polityków, ale również przez ludzi podszywających się pod elitę, których celem jest sianie niepokoju społecznych i dezinformacji;
- szerzyć w społeczeństwie wiedzę z cybernetyki i geopolityki, by oddziaływania infoagresora nie czyniły spustoszenia w ludzkiej świadomości, mentalności, w systemie wartości członków społeczeństwa.

Aby elity mogły podejmować decyzje dotyczące ludzi powinny posiadać wiedzę na temat człowieka, mechanizmów jego funkcjonowania, osobowości, motywacji, potrzeb itd., dzięki której będą wiedziały, co jest zgodne z jego interesem własnym, a co zaburza ten interes, a więc co dla konkretnej jednostki jest dobre a co jest złe. Ponieważ istniejące w etyce twierdzenia, mówiące co jest moralnie dobre i jakie normy należy stosować do wszystkich, wydają się zbyt upraszczać to zagadnienie, wskazane jest rozpatrywanie tego problemu ze względu na indywidualną osobowość każdej jednostki.

Mając pełną świadomość tego, że najwyższa skuteczność operacji psychologicznych występuje wówczas, „gdy ludzie: mają niski poziom oświaty, przyjmują informacje bezkrytyczne, mogą odnieść korzyści ze zmiany stanu rzeczy, chcą wierzyć propagandzie lub nie chcą analizować motywacji własnej lub przeciwnika”⁸¹ – elity powinny skoncentrować się na oddziaływaniach kierowanych do społeczeństwa o charakterze edukacyjnym. Takie oddziaływania powinny motywować poszczególne jednostki, przede wszystkim do samoedukacji oraz do uczestniczenia w różnego rodzaju kursach i szkoleniach, pozwalających nabyć nowe umiejętności i kompetencje potrzebne z obszaru działalności zawodowej, jak również w życiu prywatnym i społecznym.

⁸¹ *Psych-Ops: Psychological Operations*, pobrano z: <http://www.systemiccoaching.com/psychy-ops>, dostęp: 15.10.2015. Cytuję za: A. Lelonek, *Wojna informacyjna, operacje informacyjne i psychologiczne: pojęcia, metody i zastosowanie*, https://capd.pl/images/dokumenty/05PL_Lelonek.pdf, s. 88. pobrane: 08.08.2018.

Dzięki właściwie realizowanej edukacji ludzie powinni nauczyć się samodzielnie myśleć, wówczas nie będą bezkrytyczni, będą umieli oceniać, czy docierające do nich informacje są wiarygodne, czy nie są fałszywe, będą potrafili dyskutować, a więc formułować własne poglądy na różnego rodzaju tematy i merytorycznie wymieniać je z innymi ludźmi.

Mam nadzieję, że przeprowadzone w tym artykule rozważania, pozwalają uzasadnić powody, dla których znajomość cybernetyki i geopolityki jest niezbędna dla elit oraz jakie powinny być powinności patriotycznej elity i jakiego rodzaju działania powinna podejmować w interesie społeczeństwa.

Będąc świadoma wagi zagadnień poruszanych w tym artykule i wielu ważnych aspektach, których nie udało mi się poruszyć, proponuję, by stanowił on punkt wyjścia do dyskusji na te tematy. Taka dyskusja miała miejsce w Internecie⁸², wówczas kiedy odnośnie wojny informacyjnej, na skierowane do mnie pytanie: „Co powinniśmy robić, by nawet nieświadomie nie ulegać wpływowi tych destrukcyjnych SIŁ?” – chodziło o destrukcyjne oddziaływania agresora na ofiary wojny informacyjnej, w dniu 16 grudnia 2017 roku odpowiedziałam na to pytanie posługując kilkoma dodatkowymi pytaniami – odpowiedzi na nie składają się na odpowiedź na pytanie zadane mi przez dyskutanta (poniżej cytuję):

„Uważam, że najpierw należy wskazać, że celem jaki mają realizować te siły są niedozwolone działania propagandowe mające wywoływać i utrzymywać stan chaosu i konfliktu, powodować podziały, antagonizować społeczeństwo, osłabić Polskę, po to by osłabić Unię Europejską.

Na pytanie: Kto jest tym zainteresowany? Z łatwością potrafi odpowiedzieć bardzo wiele inteligentnych i logicznych osób.

Czym jest działanie tych sił? Jest ono wojną informacyjną, wężiej określaną jako wojna dezinformacyjna.

Co decyduje o efektach takiej wojny? O efektach takiej wojny decyduje czynnik ludzki.

Kim są „żołnierze” wojny informacyjnej? Żołnierzami tej wojny są agenci wpływu, którzy wykonują polecenia obcej służby, «podszywający się» pod polskich patriotów. Bardzo często są to polscy obywatele, mieszkający w Polsce.

Jaką technologię stosują w swych działaniach agenci wpływu? Agenci wpływu dezinformują, manipulują społeczeństwem, wykorzystując do

⁸² Dyskusja ta toczyła się w komentarzach do postu, który zamieściłam na stronie fanpage: Dr hab. Jolanta Wilsz w dniu 15 grudnia 2017 roku.

tego nowe technologie informacyjne, cyberprzestrzeń, działają na masową skalę w Internecie. Bronią, którą wykorzystują do ataków na społeczeństwo jest informacja.

Czym można się bronić w wojnie informacyjnej? Odpowiedź brzmi: informacją, ściślej mówiąc wykorzystaniem jej do zdemaskowania intencji agentów wpływu oraz do neutralizujących ich oddziaływań.

Z jakich źródeł ludzie mogą pozyskiwać informacje użyteczne, będące bronią w wojnie informacyjnej? Takie informacje może człowiek odbierać z wielu różnych miejsc, między innymi w szkole – na wszystkich szczeblach kształcenia, z książek, z Internetu, z mass mediów, z mediów społecznościowych.

Co może ustrzec Polaków przed uleganiem wpływowi tych destrukcyjnych sił? Odpowiedź na to pytanie wydaje się być oczywista, Polaków przed uleganiem wpływowi destrukcyjnych sił może ustrzec **EDUKACJA**, dzięki której człowiek «zdobywa» ważne informacje, ale przede wszystkim uczy się, jak je wykorzystywać, by skutecznie sterować sobą i otaczającą rzeczywistością oraz jak «rozszyfrować» docierające do niego oddziaływania sterownicze, którym nie powinien ulegać, by nie dopuścić do zgubnych skutków.

Kto powinien realizować edukację w zakresie bezpieczeństwa? Nikt rozsądny nie podważy słuszności stwierdzenia, że «bezpieczeństwo Polaków jest naszym priorytetem», bezpieczeństwo dla nas, w zapewnieniu którego powinniśmy czynnie uczestniczyć, nikt nas w tym nie wyręczy, mogą nas w tym wspomóc specjaliści. Zapewnienie bezpieczeństwa będzie «okupione» wysiłkiem edukacyjnym. Edukację w zakresie bezpieczeństwa na wszystkich poziomach kształcenia powinni realizować ci, którzy się na tym znają, a więc funkcjonariusze służb specjalnych”.

Przykładając największą wagę do procesów edukacyjnych termin **EDUKACJA**, wyróżniałam na trzy możliwe sposoby, napisałam dużymi literami i na dodatek pogrubiałam i rozstrzeliłam.

Zakończenie – apel do wszystkich Polaków o podjęcie wysiłków edukacyjnych, by umieli skutecznie przeciwdziałać wojnie informacyjnej

Wojna informacyjna, będąca wojną o ludzką świadomość, wymaga ogromnego wysiłku edukacyjnego od wszystkich obywateli: od elit, od społeczeństwa oraz (przede wszystkim) od władzy, gdyż ta, jeśli nie posiada odpowiedniej wiedzy z dziedzin omawianych w artykule, może wyrządzić państwu i społeczeństwu najwięcej krzywd, ponieważ uprawniona jest do

podejmowania decyzji. Co wynika z tego toku rozumowania? Według mnie wynika to, że brak wiedzy u rządzących z wymienionych dziedzin, powinien ich automatycznie eliminować z grona władzy.

***Podczas wojny informacyjnej największym patriotyzmem jest ustawiczna edukacja z dziedzin, które pozwalają nie stać się ofiarami tej wojny*⁸³.**

Bibliografia

- Aleksandrowicz T.R., *Podstawy walki informacyjnej*, seria: Bezpieczeństwo dziś i jutro, Wydawnictwo: Editions Spotkania, Warszawa 2016.
- Ashby W.R., *Introduction to cybernetics, Wprowadzenie do cybernetyki*, Chapman & Hall, London 1956.
- Balcerowicz B., *O przyszłych wojnach*, Kwartalnik BELLONA, Pismo naukowe wydawane przez Ministerstwo Obrony Narodowej, Rocznik XCIX (XI), Nr 1, (688), Warszawa 2017.
- Bańka W., *Zarządzanie personelem w małej i średniej firmie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.
- Biriukow B.W., Geller J.S., *Cybernetyka w naukach humanistycznych*, Wydawnictwo: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk - Łódź 1983.
- Darczewska J., *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, „Punkt Widzenia” nr 42, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Warszawa, maj 2014.
- Grabowski T., *Metody walki informacyjnej w mediach elektronicznych na przykładzie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego (2014-2016)*, „Horyzonty Polityki”, 2016, Vol. 7, No 20.
- Grajdek G., *Motywowanie jako element procesu zarządzania zasobami ludzkimi w organizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2015.
- Grzebyk M., Pierścieniak A., Filip P., *Gospodarowanie kapitałem ludzkim w organizacji... w kierunku poprawy efektywności pracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2014.
- <http://geopolityka.net/czym-jest-geopolityka-spory-wokol-jej-definicji/> pobrane: 8 października 2018.
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Geopolityka>, pobrane: 8 października 2018 roku.
- Jean C., *Geopolityka*, Wydawnictwo: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław - Warszawa - Kraków 2003.
- Łukasik B., *Refleksyjna edukacja akademicka edukację XXI wieku*, [w:] *Edukacja elit XXI wieku. Kształcenie elity społecznej – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, red. N. Starik, T. Węglarz, M. Wojdyła-Bednarczyk, Wydawnictwo Wyższej Szkoły, Poznań 2016.

⁸³ To ostatnie zdanie mojego artykułu stanowi parafrazę myśli przewodniej blogu autorstwa Krzysztofa Wojczala, która brzmi: „Podczas wojny o ludzką świadomość największym patriotyzmem jest walka z własną niewiedzą”.

- Mały leksykon geopolityki*, L. Sykulski, (red.), Wydawnictwo Naukowe Grategia sp. z o.o., Częstochowa 2016, s. 90.
- Mały słownik cybernetyczny*, red. M. Kempisty, Wydawnictwo: „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1973.
- Manczarski S., *Cybernetyka a humanizm*, [w:] *Cybernetyka. Argumenty za i przeciw*, Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, Warszawa 1965.
- Mazur M., *Cybernetyczna teoria układów samodzielnych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1966, s. 11.
- Mazur M., *Cybernetyka a zarządzanie*, Wydawca: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Departament Szkolenia i Wydawnictw, Warszawa 1969.
- Mazur M., *Cybernetyka i charakter*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1976.
- Mazur M., *Cybernetyka przywraca jedność nauki*, „Argumenty” nr 31, 1962.
- Mazur M., *O cybernetyce i cybernetykach*, [w:] *Cybernetyka. Argumenty za i przeciw*, Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, Warszawa 1965.
- Mazur M., *Pojęcie systemu i rygory jego stosowania*, „Postępy Cybernetyki” 1987, rok 10, zeszyt 2.
- Moczulski L., *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Warszawa 1999.
- Mroccka K., *Wpływ polityki zarządzania zasobami ludzkimi w służbie cywilnej na funkcjonowanie państwa*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2015.
- Oleksyn T., *Zarządzanie zasobami ludzkimi w organizacji*, Wydane: Wolters Kluwer S.A., Warszawa 2014.
- Pocztowski A., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, PWE, Warszawa 2003.
- Potulski J., *Wprowadzenie do geopolityki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2010.
- Psych-Ops: Psychological Operations*, pobrano z: <http://www.systemiccoaching.com/psych-ops>, dostęp: 15.10.2015. Cytuję za: A. Lelonek, *Wojna informacyjna, operacje informacyjne i psychologiczne: pojęcia, metody i zastosowanie*, https://capd.pl/images/dokumenty/05PL_Lelonek.pdf, s. 88. pobrane: 08.08.2018.
- Staniewski M.W., *Zarządzanie zasobami ludzkimi a zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo VIZJA PRESS & IT, Warszawa 2008.
- Sykulski L., *Geopolityka. Skrypt dla początkujących*, Wydawnictwo Naukowe Grategia, Częstochowa 2014.
- Sykulski L., *Geopolityka. Słownik terminologiczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 2009.
- Sykulski L., *Ku Nowej Europie: perspektywa związku Unii Europejskiej i Rosji. Spojrzenie geopolityczne z Polski*, Wydawcy: Instytut Geopolityki, „Alfa24”, Częstochowa 2011.
- Sztumski J., *Elity i ich miejsce i rola w społeczeństwie*, Wydawca: „Śląsk”, Katowice 1997.
- Wasiuta O., Wasiuta S., *Wojna informacyjna zagrożeniem dla bezpieczeństwa ludzkości*, rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/2026/06--Wojna-informacyjna-zagrozeniemWasiuta--Wasiuta.pdf?sequence=1&isAllowed=y pobrane: 25.07.2018.
- Wielki leksykon. Służby specjalne świata. Organizacje wywiadu kontrwywiadu i policji politycznych świata, terminologia profesjonalna i żargon operacyjny*, red. J. Larecki, Wydawnictwo: „Książka i Wiedza”, Warszawa 2007.

- Wiener N., *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*, Technology Press, Cambridge, Massachusetts 1948.
- Wilsz J., *Interdyscyplinarność naukowców funkcją integracji w nauce*, „Życie Szkoły Wyższej” 1989, nr 3, R. XXXVII.
- Wilsz J., *Rola właściwości sterowniczych przy rozwiązywaniu problemów kadrowych*, „Humanizacja Pracy” 1987, nr 3.
- Wilsz J., *Uwarunkowania prospołecznych zachowań elit – ujęcie interdyscyplinarne*. <http://www.jolantawilsz.pl>, link „Publikacje do pobrania” numer 46.
- Wilsz J., *Wpływ czynnika ludzkiego na operacje dokonywane w ramach zapewnienia bezpieczeństwa informacji w firmach*, [w:] *Ochrona informacji niejawnych, biznesowych i danych osobowych*, materiały XII Kongresu, Katowice 2016.
- Wojczal K., *Geopolityka – potrzebna dziedzina nauki czy wprowadzająca w błąd ideologia?*, <http://www.krzysztofwojczal.pl/geopolityka/geopolityka-potrzebna-dziedzina-nauki-czy-wprowadzajaca-w-blad-ideologia/> pobrane: 14 października 2018.
- Wojna informacyjna jako skuteczne narzędzie destabilizacji państw i rządów [RAPORT]* 2 lutego 2016, 10:34, Ośrodek Analiz Strategicznych, dotyczy: wojna informacyjna NCSS Kmdr por. rez. dr inż. Bohdan Pac, <https://www.defence24.pl/wojna-informacyjna-jako-skuteczne-narzedzie-destabilizacji-panstw-i-rzadow-raport> pobrane: 10.08.2018.